

M

ZIJN DE MARKER WADDEN EEN SUCCES? JA, NEE, MISSCHIEN

Vijf jaar na aanleg van de eerste eilanden, wordt de balans opgemaakt over de Marker Wadden: kun je spreken van een geslaagd project? Het gedroomde vogelparadijs is er gekomen, maar bouwen met dun slib is vooralsnog niet gelukt. En bovenal: het is nog te vroeg voor 'harde conclusies'. Zo is onduidelijk in hoeverre de eilandengroep bijdraagt aan natuurherstel van het Markermeer.

TEKST BERT WESTENBRINK | BEELD BLUEICE

Positieve effecten zijn er zeker, maar er kunnen nog geen 'harde' conclusies worden getrokken, blijkt uit de vorige maand gepubliceerde beleidsevaluatie die zich richt op doelmatigheid en doeltreffendheid van het project Marker Wadden. "Aangezien de eilanden qua flora en fauna nog steeds in ontwikkeling zijn, weten we voor een deel het 'eindbeeld' nog niet", staat geschreven. "Het hele gebied bevindt zich nog steeds in een pioniersfase."

Bovendien: 'strakke doelen' en 'harde streefwaarden' waren er eigenlijk niet en door het unieke karakter is er geen referentie waaraan de doelmatigheid van het project kan worden getoetst. Wel staat vast dat er 'een stuk nieuwe natuur met een grote diversiteit aan vegetatie en broed- en trekvogels' is gerealiseerd. En qua recreatie is het project een succes, de eilandengroep wordt druk bezocht. Maar is het slib uit het Markermeer ook een stabiel substraat gebleken? En draagt de eilandengroep bij aan natuurherstel van het Markermeer?

Zeven eilanden

De eerste fase is afgerond. Die bestond uit de aanleg van vijf eilanden. Daar kwamen er nog twee bij, zodat er nu zeven eilanden liggen, aangelegd met zand, klei en slib dat nagenoeg geheel uit het Markermeer kwam. De totale oppervlakte bedraagt 1.300 hectare op en onder water, inclusief een slibgeul en een aantal zandwinputten.

Het idee is dat de eilandengroep bijdraagt aan het natuurherstel van het Markermeer, een door slib vertroebeld water met een al jaren teruglopende vis- en vogelstand. Ombuigen van die trend is van groot belang, aangezien het Markermeer is aangewezen als Natura 2000-gebied. Aanleg van de Marker Wadden wordt als belangrijke stap gezien om de ecologische kwaliteit van het gebied te verbeteren zodat er een 'Toekomstbestendig Ecologisch Systeem' ontstaat.

Sleutel is het creëren van natuurlijke overgangen tussen land en water in het meer, dat zelf is ingesloten door >

dammen en dijken en dus nauwelijks natuurlijke oevers kent. In dit afgesloten gebied met troebel water snakt de natuur naar nieuwe voedselrijke gebieden. Het goede nieuws is: in de eerste vijf jaar is er op de eilanden een voedselrijk rietmoeras ontstaan met nieuwe habitats, zoals: ondieptes, hoge zandige delen, slikken en land-waterovergang. Het holocene materiaal dat is gebruikt voor de aanleg, bleek 'zeer voedselrijk en gunstig voor kieming en snelle groei van vegetatie'. Vrijwel direct na de realisatie is pioniervegetatie ontstaan, met name moerasandijvie en rode ganzenvoet. Na verloop van tijd nestelden zich relatief zeldzame soorten als gekroesd fonteinkruid, doorschijnend sterrekroos, stijve waterranonkel en grof hoornblad op de eilanden. Weliswaar geen nieuwe soorten waterplanten, maar wel zeer welkom in het oostelijk deel van het Markermeer. Conclusie in de beleids-evaluatie: Marker Wadden dragen positief bij aan de diversiteit van waterflora.

Ongewervelden

Op de Marker Wadden is ook sprake van een toenemende diversiteit aan ongewervelden. "Dansmuggen, vliegen, vlinders, libellen, kevers en spinnen hebben de eilanden bereikt. Ook zijn er wormen en muggenlarven gevonden in de diepe putten rond de eilanden."

Het succesverhaal gaat nog even door: Marker Wadden is een populair gebied voor natuurliefhebbers en wordt drukbezocht door recreanten. En de totstandkoming van een vogelparadijs is gerealiseerd: de eilanden herbergen een grote diversiteit aan broed- en trekvogels. De pioniersvegetatie en macrofauna in het water rondom Marker Wadden bleken belangrijk als voedselbron voor zowel broedende pionierssoorten (kluut en kuikens van dwergstern en plevieren) als niet-broedende pioniersvogels (slobeend en wintertaling), staat geschreven. "In een korte periode is een diverse broedvogelgemeenschap ontstaan met (in het jaar 2021 gemeten) 47 verschillende soorten. Ook trekvogels vinden Marker Wadden, aangetrokken door beschikbaarheid

Roel Posthoorn

'JE VOELT DE KRACHT VAN DE NATUUR'

Het was zijn droom. "En nu staan we erop", zegt Roel Posthoorn. De projectdirecteur van Natuurmonumenten vertelt op een mooie dag in oktober de verzamelde pers over het wel en wee van de Marker Wadden, de eilandengroep in het Markermeer. Posthoorn geldt als 'founding father' van het project dat gestoeld is op zijn droom: een vogelparadijs in het Markermeer. Volgens de evaluatie is dat doel gerealiseerd. Evenals de opzet om recreatie in het meer met de eilanden een impuls te geven, een andere gekoesterde wens van Posthoorn.

De projectdirecteur van Natuurmonumenten zag vanaf dag één ontwikkeling van de natuur met de komst van pioniersvogels en daarna 'een razendsnelle ontwikkeling' van de natuur. Na de pioniers kwamen andere vogels. Het baardmannetje, een rietvogel, is volop aanwezig op de Marker Wadden, vertelt de projectdirecteur. "Dit jaar broedde er voor het eerst een roerdomp." Hij wijst op komst van roofvogels, zoals de zeearend die 'bijna elke dag wordt gezien'. Van het kleinste leven tot de grootste roofvogel, de Marker Wadden zitten er vol mee. "Het is

echt geweldig. Je voelt de kracht van de natuur."

Als het aan Natuurmonumenten ligt, vertelt Posthoorn, komt er een vervolg 'gebruik makend van alles wat we hier geleerd hebben'. Met een tweede fase Marker Wadden creëer je nieuwe overgangen tussen land en water en dat zijn de meest productieve gebieden waar heel veel leven ontstaat. Ontwikkelen van die overgangen is het belangrijkste voor het meer, zegt Posthoorn. "Het is niet zo dat heel het Markermeer helder wordt. Dat is ook niet ons doel. Alleen zie je nu al dat tussen de eilanden het water helder wordt. Je krijgt verschillen, delen met troebel water, delen met helder water met rond die elanden een hoge productiviteit."

Posthoorn vindt het 'hele grote open water' van het Markermeer 'fantastisch'. Dat moet ook zeker openblijven, maar je kunt er nog twee groepen eilanden in aanleggen, vindt hij. "In mijn droom is de volgende stap: drie eenheden, twee eilandengroepen voor de natuur en één dicht bij Lelystad waar mensen ook ten volle kunnen genieten van de natuur."

van voedsel en rust. In het seizoen 2020/2021 waren er meer dan 60.000 trekvogels.”

En in samenhang met de andere (moeras)eilanden Ierst (zuidoostelijk van Trintelhaven) en Trintelzand (noordkant van het Markermeer) is de verscheidenheid aan vogels in dit deel van het Markermeer duidelijk toegenomen. Het gebied is geschikt gebleken voor vogelsoorten die nog niet eerder in Nederland broedden of landelijk als broedvogel erg zeldzaam zijn, aldus de evaluatie. “Denk aan het geslaagde broedgeval van een ijseend en de nestvondst van een zuidelijke bonte strandloper.”

Visstand en slib

Maar qua visstand is er nog weinig verandering zichtbaar. Waargenomen vissoorten zijn vooral de algemene soorten met relatief lage habitateisen, aldus de evaluatie. Luwe, ondiepe inhammen bevorderen (onderwater)vegetatieontwikkeling en zijn daarom geschikt als paai- en opgroeigebied, maar tot dusverre maken vooral snoekbaars

en brasem regelmatig gebruik van de zandwinputten.

En dan het slib. Verstikkende boosdoener in het meer, maar beoogd bouw materiaal voor de Marker Wadden met nieuwe natuur. Het is een belangrijk thema in het eilandenproject en een reden waarom er ook in het buitenland veel interesse is in het project: door het mondiale tekort aan zand staat bouwen met slib internationaal in de belangstelling. Een van de onderzoeksvragen was dan ook: Heeft de aanleg van Marker Wadden geleid tot een gewenste omzetting van slib in een stabiel substraat, dat geschikt is voor de ontwikkeling van een hogere diversiteit in habitats voor flora en fauna?

Het antwoord is nog niet duidelijk. Over het toepassen van dun slib als innovatieve methode voor aanleg van eilanden is minder kennis opgedaan dan vooraf gehoopt, staat in de evaluatie. “Het oorspronkelijke idee was om de eilanden met het holocene materiaal op te bouwen en om ervaring op te doen met toepassing van opgevangen dun slib >

UITEENLOPENDE BELANGEN EN EXTRA GELD

Het publiek-private opdrachtgeverschap van Natuurmonumenten en Rijkswaterstaat is één van de bijzonderheden van het Marker Wadden project. Niet eerder werkten beide organisaties samen in een groot project. De samenwerking verliep goed, ook al hadden ze uiteenlopende belangen: “Waar het belang van Natuurmonumenten primair is om nieuwe natuur te ontwikkelen, wat vogels trekt en door bezoekers wordt gewaardeerd, is de waterkwaliteit voor Rijkswaterstaat een prioritair belang.”

Gedurende het project is dit door partijen niet als conflictend ervaren, aldus de evaluatie. Dat had mede te maken met het geloof in en identificatie met het project en de stabiele samenstelling van het projectteam. Het team wist, zo wordt geconcludeerd, uitstekend de balans te vinden tussen de passie (droom) en het pragmatisme (daad). “Er was sprake van wederzijds begrip en van transparante communicatie”. Het project is binnen ‘budget, planning en fysieke scope’ gerealiseerd, aldus de evaluatie. Met een aanzienlijke bijdrage van het Droomfonds van de Postcode Loterij (15 miljoen euro) is het project financieel in de steigers gezet. Daarna is het Natuurmonumenten niet gelukt extra private fondsen te werven, aldus de evaluatie. Een tegenvaller, want daardoor moesten betrokken partijen (ministeries van Economische Zaken en Infrastructuur en Waterstaat, de provincies Flevoland en Noord-Holland en Natuurmonumenten) zelf extra geld bijleggen. Het gaat in totaal om 30,5 miljoen euro. Dit bedrag kwam bovenop het eerder beschikbaar gestelde budget van 47,5 miljoen euro.

‘Ervaringen opdoen met opgevangen dun slib als bouw materiaal is niet gelukt’

‘Een vervolg is een aparte beleidsbeslissing, die buiten de scope van het onderzoek valt’

als bouw materiaal voor toekomstige eilanden. Dat laatste is in de praktijk niet gelukt. Er werd aanvankelijk te weinig dun slib in de slibgeul ingevangen.”

Inmiddels bevatten de geul en putten wel veel slib, aldus de evaluatie. En dit slib kan worden gebruikt voor op-hoging van de eilanden, want die zullen door aanhoudende bodemdaling blijven zakken. In die toepassing kan dan alsnog gekeken worden naar ‘de aandachtspunten’ voor de toepassing van het dunne slib: de lage dichtheid en onzekerheid over de kwaliteit van dun slib als productief substraat.

Kennis opdoen over bouwen met slib is van belang, niet alleen voor realisering van soortgelijke projecten, maar ook om ‘de leidende positie van Nederland op het gebied van waterbouw internationaal te behouden en verstevigen’. “Het is dan belangrijk om gebruik te (kunnen) maken van de voorbeelden die hiertoe voorhanden liggen”, aldus de evaluatie.

Systeemniveau

Terug naar de onderzoeksvraag: draagt de eilandengroep bij aan het natuurherstel van het Markermeer? Lokaal zijn er effecten te zien op waterkwaliteit en productiviteit, maar de effecten op grotere schaal zijn nog niet zichtbaar, aldus de evaluatie. “Of het op systeemniveau doeltreffend is, zal moeten blijken uit de resultaten van verdere (ecologische) monitoring.”

De vraag is of en hoe het project een vervolg krijgt. De beleidsevaluatie bevat geen aanbeveling over een eventueel vervolg van Marker Wadden. “Dat is een aparte beleidsbeslissing, die buiten de scope van het onderzoek valt”, staat geschreven.

Er wordt gewerkt aan een vervolg van Marker Wadden (fase 2) in het kader van de Programmatische Aanpak Grote Wateren (PAGW). De vraag is hoe dat moet worden ingevuld. Er wordt gewezen op een belangenconflict: realisering van meer eilanden staat mogelijk op gespannen voet met het Markermeer als zoetwatervoorziening ‘wat in de huidige context van klimaatverandering en droogte extra aandacht heeft’. Het valt dan ook niet uit te sluiten ‘dat belangenconflicten in de toekomst nog manifest worden’, aldus de evaluatie.

Andere kanttekening in de evaluatie: de kennisontwikkeling bij Marker Wadden kan beter ingebed worden in een bredere kennisinfrastructuur. “Het is nuttig om de kennisprogramma’s van water- en natuurprojecten landelijk aan elkaar te koppelen, om resultaten met elkaar te kunnen vergelijken en om ‘best practices’ over projectgrenzen heen te identificeren.” De PAGW is één van de denkbare ‘landingsplekken’ voor zo’n functie van een strategische kennisinfrastructuur, aldus de beleidsevaluatie. •

TASK Industriële milieutechnieken

Läckeby warmtewisselaars: hergebruik van warmte en energie

Zorgeloos warmte recupereren uit diverse water- en slibstromen, maar ook uit andere hoog viskeuze vloeistofstromen. Onderhoudsvriendelijk, eenvoudig en compact, verstoppingsongevoelig, lage kosten, hoge warmteoverdracht, grote doorstroomcapaciteit.

LACKEBY

Roto-Sieve trommelzeven: verwijderen van vaste deeltjes en vezels uit afvalwater en proceswater

Roterende trommelzeven voor de verwijdering van vaste stoffen uit diverse (afval)water- en proceswaterstromen. Doeltreffend, duurzaam en onderhoudsvriendelijk.

ROTO-SIEVE

Task Industriële Milieutechnieken – Kerkhofstraat 33 - 2220 Heist-op-den-Berg – België - +32 15 242115 - info@task.be – www.task.be
Exclusief Benelux verdeler Roto-Sieve en Läckeby Zweden